

A drávántúli magyar helységnevek, különös tekintettel a 16–17. századi térképekre és a 18–19. századi leíró statisztikára

ERDEI IVÁN MÁRK

Bevezetés és problémafelvetés

Már-már közhelynek számít, hogy a történeti helységnevek a múlt feltárásának fontos és sajátos forrásai. Egy-egy korszaknak az írott kútfőkben fellelhető helynévviszonyaiból a kutatás elsősorban a vizsgált területen élők nyelvi és etnikai állapotaira, összetételére vonatkozólag próbál meg következtetéseket levonni, mert az vitathatatlan, hogy a keletkező helynévi formák nem függetleníthetők az ott élő emberek társadalmi közegétől. Az általuk használt nyelv természetéhez igazodva ajkukon formálódtak meg először a helynévi hangtestek, és azok jó ideig nem hivatalos helységnevéadási eljárás révén rögzültek vagy konzerválódtak, hanem a társadalmi kapcsolatok rendszerében spontánul működő közmegállapodásnak köszönhető megszilárdulásuk és meggyökerezésük. Az újkorig jellemzően ez az állapot állt fenn, és a konvencionális helynévhasználat gyakran még azután is fenntartott régi helyelnevezéseket, amikor később időnként már tudatos politikai törekvések tűzték ki célul a térségi helynévhasználat átszabását és gyökeres megváltoztatását.

A helynévi állapotok vizsgálata mindamellettt rendkívül összetett kérdés. Belátható, hogy az egy időben használt és dokumentálható helynevek nem feltétlenül egy időben keletkeztek, mert egy-egy teret foglaló etnikai csoport gyakran talál az általa belakott térségben korábbi keletkezésű, „kész” helyneveket, amelyeket elfogad és használni kezd, még ha egyszer-másszor saját nyelvének természetéhez próbálja is igazítani némelyüket. Vegyes összetételű nyelvi és etnikai közegben ugyancsak különösen színesek a helynévviszonyok. Olyan területeken, ahol sűrű és erőteljes népmozgások zajlanak le, esetenként akár komolyabb népességcserékkel, megint csak ingatag és elbizonytalanodó helynévhasználat figyelhető meg. A korábbi névanyag az egykori lakosság eltűnésével elveszítheti „hordozó/fenntartó” közegét, ugyanakkor az odatelepülőket ilyenkor rendszerint gyenge impulzusok érik az addigi elnevezések további használatában. Jellemzően azonban ilyenkor sem egy pillanat alatt mennek végbe a változások, hanem jó ideig egymás mellett léteznek ugyanazon helységekre más-más elnevezések, kevesek által ismert, lassan feledésbe vesző régiek, és szélesebb körben elfogadott, terjedőben lévő új megnevezések. Ez önmagában is problémákat von maga után, mert olykor kétségesse válhatnak – különösen hosszabb időtávlatban az utókor számára – az eltérő formájú és felépítésű, de azonos vonatkozású helynevek egymásnak való egyértelmű megfeleltetési.

A fentiekben taglalt problémák különös élességgel vetődnek fel a magyar helységnevek kérdésében a Drávántúlon. A terület helyneveinek kutatását a

középkori állapotokig visszamenően tekintjük át, minthogy az itt ma is fellelhető magyar nevek zöme egyértelműen középkori eredetű. Szemlénk kiindulásakor a magyar államiság még teljes szilárdságában jelen volt és érvényesült a vizsgált területen. E sorok írójának megítélése szerint a helységneveken keresztül viszonylag pontosan nyomon követhetjük a középkortól egészen a dualizmus koráig a hatalmi viszonyok alakulását, és legfontosabb módosulásait, illetve ezek összefüggésében a vizsgált térségre jellemző etnikai tendenciákat is. Összességében általános érvénnyel megállapítható, hogy ezek a tendenciák részben a tatárjárás, de főleg a mohácsi vész következményeként folyamatosan kedvezőtlen irányú folyamatokként írhatók le, mind a magyar államiság térségi működőképessége, mind pedig a belakott magyar szállásterület alakulásának tekintetében. A helységnevek problematikájának szemszögéből ez leginkább kézzel fogható módon abban mutatkozik meg, hogy a Trianon előtti utolsó, 1913. évi helységnevtár összesen már csak 70 magyar helységnevet hoz a több mint 2500 létező településből (települések alatt az adóközségeket, azaz körjegyzőségek értendők), abból csak 26 felel meg a történeti előzményeknek, míg a többi vagy teljesen eltér tőlük, vagy ellentmondásos formájú.¹

A kutatás célja

Az árnyaltabb helyzetkép kialakításához közelebb vezetheti a kutatást a terület magyar helységnevényanyagának teljes feltárása, és használati körülményeinek pontosabb tisztázása, a ma is létező településekre vonatkozóan. Kiindulásképpen fontos leszögezni, hogy számos drávántúli település magyar nevének van megfogható előfordulása az írásos forrásokban, így a korabeli állapotokat rögzítő középkori oklevelekben, majd a kora újkorban készített térképeken, végezetül pedig az újkori leíró statisztikai könyvek lapjain. Ezek az elnevezések a történelem során sohasem lettek hivatalosan kodifikálva és törzskönyvezve, hanem azokat – a fentebbiek szerint – a spontán és konvencionális névhasználat nyomán örökítették meg. Az e sorok írója által végzett kutatómunkának fő célja a Drávántúl magyar helyneveinek tudományos alapon történő felkutatása, elemző vizsgálata és rendezése a magyar nyelv névhasználati normáinak legteljesebb figyelembe vételével. Jelen dolgozat részint a keletkezésük idején az aktuális állapotok feltüntetésének szándékával összeállított 16–17. századi térképek, részint pedig a 18. század végétől a 19. század második feléig megjelent történeti statisztikai munkák ismertetésével, illetve azok összevetésével, az okleveleken alapuló történeti földrajzi munkákkal törekszik ízelítőt nyújtani a kutatás eddigi eredményeiből.

¹ Az 1913. évi helységnevtár problematikájáról lásd ERDEI 2019 a bibliográfiában.

A Drávántúl fogalma és behatárolása

Mindenekelőtt tisztázásra szorul a Drávántúl fogalma. A fogalom tágabb értelemben a nyolc dualizmuskori vármegye (Bélavár²–Kőrös, Lika–Korbava, Modrus–Fiume, Pozsega, Szerém, Varasd, Verőce és Zágráb) területét takarja, mindazonáltal ezzel együtt is a fogalom további árnyalása szükséges. Történeti szemszögből ez a terület nem mindig képezett egy közigazgatási egységet, ilyen egyértelműen ez az állapot csak a dualizmuskorban állt fenn. A középkorban, de a hódoltság utáni időkben is az említett vármegyék közjogi hovatartozása más volt, mint a Trianont megelőző időkben.

Kisebb-nagyobb eltérésekkel a három keleti vármegye (Pozsega, Szerém és Verőce) az anyaországhoz tartozott (pl. a középkori Szerém vármegye közjogi státusza semmivel sem volt különb, mint a középkori Csongrád vagy Békésé). A középkorban ezen a területen Baranya drávántúli része, Pozsega, Szerém, Verőce és Valkó helyezkedett el.³ Az eltérés a középkori és a dualizmuskori állapotok között abban áll, hogy Valkó vármegyét a 18. század első felében felosztották Szerém és Verőce között,⁴ továbbá Baranya drávántúli része is bekebelezett Verőcébe, illetve a dualizmuskori Pozsega és Verőce a középkori, nagy kiterjedésű szlavóniai Kőrös vármegye keleti részét is magukba foglalták. Pozsega, Szerém és Verőce vármegyéket Mária Terézia 1764-ben Fiume városáért cserébe Horvát–Szlavónországhoz csatolta.⁵ Ezzel ez a három vármegye végleg elszakadt a magyar anyaországtól.

A három szlavóniai vármegye hovatartozását illetően a legtisztább a helyzet. Bélavár–Kőrös, Varasd és Zágráb területe nem nyúlt át a középkori Szlavónia keretein kívül eső térségbe. Ezen a területen Engel Pál térképe szerint a középkorban a két hatalmas kiterjedésű vármegye, Kőrös és Zágráb, illetve a jóval kisebb Varasd helyezkedett el.⁶ Szlavónia és Horvátország külön-külön közigazgatási egységet képeztek a középkori Magyar Királyságon belül. Történetileg csupán két vármegye tekinthető horvátországinak, pontosabban, horvát–dalmátnak. Ezek Lika–Korbava és Modrus–Fiume, amelyek területén a középkorban több kisebb – mai szóhasználattal élve – járásnyi méretű, Horvátország Könyves Kálmán általi 1097-es bekebelezése előtt megszervezett kis vármegye (zsupánság) volt található. Ezek a vármegyék Borvölgy (Vinodol), Busán (Bužan), Dresnik (Drežnik), Gecske (Gacka), Korbava (Krbava), Modrus (Modruš), Plas (Plas) és Zeng (Senj).⁷

A fentiekben felvázolt összetett helyzet miatt talán a legkorrektebb eljárás egy egységes meghatározó gyűjtőfogalom bevezetése ezekre a területekre

² A dualizmuskorban honosodott meg a Belovár–Kőrös megyenév. A megye egyik névadó településének történeti magyar neve Bélavár (lásd CSÁNKI 1893, 19; KISS 1997a, 191), ezért talán korrektebb a Bélavár–Kőrös megyenév használata.

³ ENGEL 2001a.

⁴ MKL, VALKÓ VÁRMEGYE.

⁵ MKL, SZERÉM VÁRMEGYE.

⁶ ENGEL 2001a.

⁷ BOGOVIĆ 1996, 301.

vonatkozóan. Erre legalkalmasabb a Drávántúl fogalma, ugyanis földrajzilag a terület legjelentősebb része Magyarországról nézve a Dráva folyótól délre fekszik. A fogalomnak historiográfiai gyökerei is vannak, mindenekelőtt Pesty Frigyes munkásságában, aki azt az egész területre alkalmazta, sőt történeti szemszögből nézve kifejezetten helytelenítette a Horvátország és Szlavónia fogalmak használatát.⁸ Emellett a Drávántúl fogalommal élt még Fényes Elek is, valószínűleg elsőként az 1839-ben megjelent *Magyar országnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben* című munkájának ötödik kötetében, ugyanakkor annak érvénye nála csak a Pozsega, Szerém és Verőce vármegyék által felölelt térségekre terjedt ki.⁹ Engel Pálnál ugyancsak találkozunk ezzel a fogalommal, de az ő szóhasználatában a Dráva-Száva közére értendően.¹⁰

Megjegyzést érdemel ugyanakkor, hogy – Fényes és Engel meghatározásait figyelembe véve a fogalommal kapcsolatban két kiegészítés megtétele feltétlenül indokolt lehet. Szerém vármegye területe szinte teljes mértékben a Dráva torkolatától keletre fekszik, ezért szűkebb megjelölésként arra talán legalkalmasabb a Duna-Száva köze fogalom.¹¹ Emellett Lika–Korbava és Modrus–Fiume kérdése is sajátos, mert bár Magyarországról nézve valóban a Dráván túl elnyúlva fekszenek, ám elhelyezkedésük az említett folyó vonalától mégiscsak meglehetősen távol esik. Közelebbi megjelölésük pontosításaként ilyesformán Bél Mátyás fogalomhasználata kínál némi kapaszkodót, aki ezt a területet Magyar Dalmáciának (*Hungarica Dalmatia*) nevezi.¹²

A drávántúli magyar helynévanyag általános jellemzői

A helynevek feldolgozását, azaz összegyűjtött előfordulásaik dátum szerinti rendszerezését először Csánki Dezső végezte el az 1890-es évek első felében, később pedig két német kutató, Georg Heller és Karl Nehring az 1970-es évek folyamán. Csánki az egy-egy település legkorábbi okleveles előfordulásától kezdve egészen az általa feldolgozott Hunyadiak koráig igyekezett felkutatni a helynévadatokat, míg Heller és Nehring szintén a legkorábbi előfordulással kezdték, és egészen a kéziratuk lezárásáig felölelő időszakot dolgozták fel. Csánki két könyve (*Kőrösvármegye a XV-ik században* 1893-ból és *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak körében* második kötete 1894-ből), valamint Heller és Nehring egy közös (*Comitatus Sirmiensis*), illetve Heller 1975–1980 közt megjelent hat (*Kőrös, Pozsega, Varasd, Verőce és Zágráb vármegyéket feldolgozó*) önálló kötete hihetetlenül gazdag és részletes drávántúli repertóriumot képeznek.

⁸ PESTY 1880b, 143–318.

⁹ FÉNYES 1839a, 3.

¹⁰ ENGEL 2002, 474.

¹¹ Lásd még ERDEI 2019, 108.

¹² BÉL 1792, 48.

Az említett könyvekből kiolvasható tendenciák szerint a magyar helynévanyag legnagyobb mértékben a középkorból származik, míg a későbbi periódusokhoz – leginkább az újkorhoz köthető – helynévadások között már elenyésző a magyar névadások száma. Kristó Gyula állítása szerint a magyarországi helynévanyagnak, noha számát tekintve igen csekély, jelentősége alapján mégis kulcsfontosságú része korábbra datálható a magyar honfoglalásnál.¹³ A középkori Szerém és Valkó vármegyék területén ezek könnyen azonosíthatók, ugyanis pl. Eszék, Zalánkemén, Zemlén bolgár-szláv eredetűek.¹⁴ Ezeknek a régi alakoknak, amelyeket a magyarság átvett a maga nyelvébe, semmi köze nincsen a szerb vagy a horvát nyelvhez.¹⁵

Zala megyét idézve példaként Kristó azzal a megállapítással él, hogy „a középkori Magyarország helyneveinek túlnyomó többsége csak a magyarból vezethető le, tehát a 895. utáni időkben a magyarság adott nevet a legtöbb Kárpát-medencei objektumnak”.¹⁶ Drávántúli viszonylatban ezt a megállapítást le kell szűkítenünk a Dráva-Száva, illetve a Duna-Száva közére. A ma is létező települések esetében általánosan megállapítható, hogy az olyan eseteket, ahol a magyar névforma etimológiai jelentése szerint is magyar, magyar névadással keletkezett helynevekként kell kezelni, ilyenek pedig leggyakrabban a vizsgált tér anyaországi részében fordulnak elő, az északi, a középső, és valamelyest a déli szegélyen.

A szlavóniai térségben ez a kép már sokkal vegyesebb. Mályusz Elemér megállapítása szerint ez a terület a magyar néptalajon kívül esik, de erős magyar kulturális hatás alatt állt.¹⁷ Itt valóban az átvett szláv elnevezések a leggyakoribbak, bár itt is találhatóunk jellemzően magyar neveket. A szláv eredetű nevek középkori okleveles előfordulása ugyanakkor gyakran csak magyaros alakban történik (pl. Bakva, Darnóc, Verőce,¹⁸ Zágráb stb.), bár Varasd és Zágráb vonzáskörzetében ez a kép már sokkal változatosabb. Magyar nevet – történeti okoknál fogva szinte elenyésző számban – elsősorban azokon a részeken találunk, amelyek a középkorban is horvátországinak számítottak. Mindazonáltal itt is akadnak kuriózumok. Vjekoslav Klaić horvát történész Lika–Korbava vármegyei helynévgyűjtésében olyan településnevek is felbukkannak, mint Eszék (mai Lički Osik),¹⁹ Farkasi (mai Frkašić),²⁰ Lábvár (mai Donji Lapac és Gornji Lapac települések)²¹ vagy éppen Újvár (mai Lički Novi).²²

¹³ KRISTÓ 1986, 322.

¹⁴ MÁLYUSZ 2002, 45.

¹⁵ MÁLYUSZ 2002, 45.

¹⁶ KRISTÓ 1986, 322.

¹⁷ MÁLYUSZ 2002, 61.

¹⁸ Magyarország jelenlegi határain belül, Pest megyében is találunk egy Verőce nevű várost.

¹⁹ KLAIĆ 1904, 139.

²⁰ KLAIĆ 1904, 137.

²¹ KLAIĆ 1904, 142.

²² KLAIĆ 1902, 27. Engel Pálnál is (ENGEL 2001b).

A településneveket három nagy csoportra lehet felosztani.²³ Az első csoportot természeti (méreten, formán, fekvésen, éghajlaton, talajon, növényzeten, állatvilágon alapuló) nevek alkotják. Ezek (a tanulmányban feldolgozott helynevek közül): Erdőd, Hagymás, Kapronca, Lávvar, Medvevár, Meggyes és Rétfalu. A második csoportot az úgynevezett műveltségi (emberi tevékenység által kialakított formára, épületre való utalást magukban hordozó) helységnevek jelentik: Árki, Bánmonostor, Császárvár, Elődvár, Kistábor, Nagytábor, Óvár, Újvár és Valkóvár. A műveltségi nevek alcsoportjának tekinthetők a személynéveken és népneveken alapuló településnevek (Illési, Magyarai, Nagyolasz, Némethi és Simon), valamint a patrocíniumokra visszavezethető helynevek (Szentdemeter, Szentersébet, Szentgyörgyvára, Szentillye, Szentkereszt, Szentistván, Szentlőrinc, Szentmárton és Szentpéter). Harmadik csoportként a tájtól függetlenül kialakult, egy eseményre vagy történetre utaló eseménynévek említhetők (pl. Szombathely).

A drávántúli magyarok demográfiája

A drávántúli magyarság hódoltsági pusztulása külön kutatás tárgyát képezheti, ugyanakkor szorosan kapcsolódik a tanulmány témájához, így megérdemli a néhány mondatos kitérőt. Magát a hódoltságot többnyire csak a négy valkósági falu, Haraszi, Kórógy, Rétfalu és Szentlászló magyarsága tudta átvészelni, ugyanis a lakosság a törökök elől – éppúgy, mint a 13. században a tatárok elől – a Valkó folyó kiöntéseiben talált menedéket.²⁴ Ugyanakkor, a mocsaras vidék, izolációs hatása mellett, valószínűleg hatással volt a négy falu demográfiájára is.²⁵ Fényes Elek 1840-ben 5151 magyar anyanyelvű lakosról tudósít, akik ezekben a falvakban élnek.²⁶ Az említett négy református magyar falu egy demográfiai egységnek számított, és teljesen elszigetelve éltek az őket körülvevő katolikusoktól, görögkeleti vallásúaktól és evangélikusoktól, vagyis a horvátoktól, a szerbektől és a németektől.²⁷ Ezen négy falun kívül, a 16. és 17. század során az eszéki kadiluk (bíróvási körzet) területén, illetve Eszék külvárosi részein is éltek református magyarok.²⁸ Evlia Cselebi török világutazó a 17. század derekán iszlám hitre áttért magyarokat talált Eszéken, mohamedán magyarok mellett feltehetően Valkóváron és Dályán is éltek.²⁹ Az 1699 utáni időkben ezek vagy elpusztultak, vagy Bosznia-Hercegovinába menekültek.³⁰ Különösen érdekes még Varasd szabad királyi város esete. Zlatko Herkov horvát

²³ A felosztást Bencsik Péter munkája alapján végeztem el – lásd BENCSIK 1997, 15.

²⁴ GARAY 1973, 53.

²⁵ NJARI 2018, 11. E sorok írója ezúton mond köszönetet dr. Nyári Denisznak, az eszéki Josip Juraj Strossmayer Egyetem tanárának azért, mert rendelkezésre bocsátotta az itt idézett saját, valamint Josip Bösendorfer *Crtica iz slavonske povijesti* című könyvét.

²⁶ ARDAY 2002, 275–276.

²⁷ NJARI 2018, 12.

²⁸ BÖSENDORFER 1910, 329; NJARI 2018, 52.

²⁹ ARDAY 2002, 275.

³⁰ ARDAY 2002, 275.

történész kutatásai szerint az 1750 utáni időszakban a város nagybirtokosai magyarnak vallották magukat, így a városi tanácsban, 1784-ben, 1789-ben és 1790-ben 3 magyar tanácsnoka volt a városnak.³¹ Összességében elmondható, hogy a középkorban még vélhetően népes drávántúli magyarság a mohácsi vész, illetve az 1699 utáni időkben egy viszonylag kis létszámú nyelvszigetre, valamint néhány kisebbségi közösségre redukálódott, ami kihatással volt a magyar helységnevek állapotára is.

A magyar helységnevek eltűnésének körülményei

Az első komoly érvágást a déli végeken a tatárjárás hozta. Bánlaky József térképe szerint a pusztító hadak lesújtottak a Drávántúl keleti és nyugati síkvidéki széleire. Keleten Eszéknél keltek át a Dráván, majd Valkóvárt és Ujlakot érintve haladtak tovább, míg az Árpataró-hegység (Fruška Gora)³² déli lankáin egészen Zemlénig (a mai Zimonyig) jutottak. Nyugaton Kaproncánál keltek át a Dráván, majd Csázmát, Zágábot és Petrinát érintve, az Unna (Una) folyó völgyében, Bihácson és Szereben (Srb)³³ keresztül Trau és Klissza felé vették az irányt.³⁴

A mongol hadak pusztításának következtében létrejött demográfiai vákuum nyilván vonzóvá tette a területeket a délről érkező bevándorlásra. Ezt talán legjobban Szerém vármegye esetén lehet nyomon követni. Csánki repertóriumára szerint Szerém vármegyében az 1241–1242 előtt nem, de a későbbiekben már találunk szerb eredetűnek mondható helyneveket. Az első ilyenek 1280-ban kerültek okleveles feljegyzésre. Ezek lényegében pusztá személynévadáson alapuló névadástípusba sorolhatók, s példaképpen a Jaksinc³⁵ (Jakša férfinévből, ami a Jakov/Jakab becézett alakja),³⁶ Kocsa³⁷ (Koča, a Konstantin becézett alakja)³⁸ és Petrics³⁹ (Petrić, a Petar/Péter becézett alakja) említhető.⁴⁰ Feltehetően régebbiek az első okleveles előfordulásuknál, vagyis vélhetően az 1242-t követő négy évtizedben keletkezettek.

Az Oszmán Birodalom 15. századi balkáni terjeszkedése a középkori Magyar Királyság déli részeinek irányába mozdította el a szerbeket és más szláv ajkú népeket. Bebocsátásuk Magyarországra Zsigmond idejében kezdődött, és a mohácsi vészig gyakorlatilag szakadatlanul zajlott. „*A magyar nemzetiségre nézve azonban meglepő gyorsasággal káros befolyás mutatkozott Mátyás kormányzásának második felében*”⁴¹ Maga a letelepítés Pesty Frigyes szerint a korban ideiglenesnek számított, gyakorlati hatása ennek ellenére az volt, hogy

³¹ HERKOV 1983, 230.

³² LAZIUS-TÉRKÉP.

³³ CODEX 1342–1350, 250.

³⁴ BÁNLAKY-TÉRKÉP.

³⁵ CSÁNKI 1894, 247.

³⁶ GRKOVIĆ 1977, 102.

³⁷ CSÁNKI 1894, 248.

³⁸ GRKOVIĆ 1977, 113–114.

³⁹ CSÁNKI 1894, 251.

⁴⁰ GRKOVIĆ 1977, 157.

⁴¹ PESTY 1880a, 262.

már a középkor vége előtt megkezdődött a déli végek településneveinek „elszlávosodása”.⁴²

A 16–17. századi oszmán hódítások már teljes mértékben átrendezték a térség etnikai viszonyait, ami hosszú távon maga után vonta a középkori magyar elnevezések szinte teljes eltűnését. A Szentgyörgyvára (Đurđevac) – Csázma (Čazma) – Sziszek (Sisak) – Károlyváros (Karlovac) – Zeng (Senj) vonaltól keletre fekvő területeken elpusztultak a régi templomok, a papság és a lakosság szétszéledt.⁴³ Még az olyan vármegyékben is mint Szerém és Valkó, ahol nagyszámú volt az ősi magyar lakosság, szinte teljesen felőrlődött és elpusztult az ott élő magyarság.⁴⁴ E kedvezőtlen folyamat végbemenetele további helységnévváltozásokat eredményezett.

Az 1699. évi karomi (karlócai) béke utáni időket követően a Habsburgok telepítési politikája a 18. század során nem a hódítás előtti állapotok helyreállításának irányába mozdította el a helyzetet, hanem nagyjából konzerválta a hódoltság idején keletkezett állapotokat. Emellett egy teljesen új közigazgatási egység, a Katonai Határőrvidék létrehozására került sor (az Oszmán Birodalommal szembeni határsávban), ahol a bécsi udvar nem a magyarokat, hanem többnyire a szlávajkú görögkeleti vallású szerbeket, valamint kisebb mértékben a katolikus horvátokat telepítette be.⁴⁵

A 18. századi folyamatokat ismertette Mályusz Elemér meglehetősen markáns véleménnyel él, amikor azt állítja, hogy a visszafoglalt déli részek megszervezése során követett megoldásra vezérlő okként alapvetően a dinasztia magyarellenessége hozható fel. Szerinte az uralkodóház „*ezzel megakadályozta, hogy a középkori magyar élet alapjain, romjain új magyar lakosság vessen meg a lábát*”.⁴⁶ A helységneveket vizsgálva Heller és Nehring repertóriumából annyi bizonyosan és csalhatatlanul kiolvasható, hogy a határőrvidék területén a 18. század során keletkezett települések szláv nevéek, amelyeknek vagy nincs középkori előzményük, vagy az azonosítás komoly nehézségekkel jár.⁴⁷ Josip Buturac horvát egyháztörténész szlavóniai megyékre kiterjedő vizsgálata a középkori zágrábi püspökség kapcsán egyik tanulságként kiemeli, hogy a részben a 16. és 17., de leginkább a 18. század során letelepített horvátok és szerbek jellemzően elhozták a szülőföldjükről az egykori szállásterületük

⁴² PESTY 1880a, 262.

⁴³ BUTURAC 1984, 43; BOGOVIĆ 1996, 309–310.

⁴⁴ MÁLYUSZ 2002, 59.

⁴⁵ A Drávántúlon lezajlott folyamatok komolyabb mértékű megértésének céljából érdemes figyelembe venni azt is, hogy a telepítési politika nem volt más a drávántúli területek keleti szomszédságában fekvő déli országrészekben sem. Dr. Bodor Antal ennek kapcsán kiemeli, hogy visszafoglaláskor alig lakott déli országrészben nem magyarokat, hanem a Balkánról származó románokat (Krassó–Szörényben) és szerbeket (Tisza-Maros-Duna vidékén) telepítettek le. A későbbi időkben a bevándorolt és telepített nem magyar népek száma csak növekedett – lásd BODOR 1914, 3.

⁴⁶ MÁLYUSZ 2002, 43.

⁴⁷ BUTURAC 1984, 43–44.

helyneveit a befogadó új lakóterületekre, amelyeknek egyébként semmi közük nem volt az új szálláshelyük régi helyneveihez.⁴⁸

A magyarok két sikertelen szabadságharca, 1703–1711 és 1848–1849 között tovább rontotta a magyarság esélyeit, hogy a drávántúli területeket ismét szorosabban az anyaországhoz kössék. Az 1868. évi magyar-horvát kiegyezéssel Horvát–Szlavónország olyan széleskörű autonómiát kapott, amely gyakorlatilag államot jelentett az államon belül. (Kimondottan találó az erre az állapotra megalkotott társország kifejezés.) A viszonyrendszert szabályozó 1868. évi XXX. törvénycikk⁴⁹ 57. bekezdésének rendelkezése szerint a területen lévő kormányzat községeinek hivatalos nyelve a horvát.⁵⁰ Ebben lehet keresni annak az okát, hogy a belső-magyarországi 63 vármegyét érintő 1898. és 1912. közti helységnévrendezés nem terjedt ki a nyolc horvát–szlavónországi vármegyére. Sőt, a már említett bekezdés szellemében ezzel ellentétes folyamat zajlott le, a horvát törzskönyvezés, vagyis a belső-magyarországitól teljesen független és önálló alapon véghez vitt eljárás, amely maga után vonta az imitt-amott megmaradt magyar elnevezések, illetve a szláv nevekre visszavezethető magyar fonetikus átírások teljes kiiktatását.⁵¹

A drávántúli magyar helységnevek az 16–18. századi térképeken

Mikor és milyen körülmények közt tűnhettek el a középkori magyar helynevek a Drávántúlról? A kérdésre nehéz egyértelmű választ adni, ugyanakkor a 16., 17. és 18. századi térképek, valamint a velük párhuzamosan a hódoltsági részekben lezajlott török adóösszeírások vizsgálatával közelebbi képet kaphatunk a folyamatot illetően. Olyan forrásokról van szó, amelyek a keletkezésük idején uralkodó állapotokat rögzítik, ezért külön figyelmet érdemelnek.

Az első térkép, amelynek magyar helységnévanyagát górcső alá vesszük az ún. Lázár deák-féle térkép. Ez tekinthető az első ismert magyar készítésű térkép Ingolstadtban jelent meg 1528-ban.⁵² A térkép impresszuma Bakócz Tamás esztergomi érsek titkárának nevezi Lázárt (Lazariust).⁵³ „*Lázár-térképet méretaránya, tartalmi gazdagsága, rajzi kivitele, pontossága alapján méltán tartjuk a korszak legjelentősebb térképészeti alkotásának.*”⁵⁴ A Hajdú Mihály és Molnár József nyelvész alkotta szerzőpáros 1973-ban elkészítette a térkép helynév-repertóriumát, amelyben számos vitathatatlan drávántúli magyar

⁴⁸ BUTURAC 1984, 43.

⁴⁹ 1868. ÉVI XXX. TÖRVÉNYCIKK.

⁵⁰ A törvény szövegét lásd a források között.

⁵¹ Az első hivatalos, 1873. évi helységnévtár (lásd HNT 1913 a források között) még hozza a drávántúli települések fonetikus átírását, az ezt követő helységnévtárakban már megjelenik a horvát ortográfia.

⁵² HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 3.

⁵³ HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 3.

⁵⁴ PAPP-VÁRY 2002, 80.

helységnév lelhető fel. Az egyértelműen azonosítható drávántúli magyar helységneveket az alábbi táblázat (1. táblázat) szemlélteti.

Magyar név	Délszláv név	Vármegye (1913) ⁵⁵	Irodalom	Viszonyítási alap
Árki (Arcgy)	Jarak	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 30	CSÁNKI 1894, 231
Árky (Arky)	Jaruge	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 12	CSÁNKI 1894, 291
Atya (Thya)	Šaregrad	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 46	CSÁNKI 1894, 278–279
Atyina (Atina)	Voćin	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 12	CSÁNKI 1893, 50
Bakolca (Bakotza)	Nova Bukovica	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 12	CSÁNKI 1893, 16
Bakva (Bakwa)	Špišić Bukovica ⁵⁶	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 12	CSÁNKI 1893, 83
Bánmonostor (Ban Monsto)	Banoštor	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 13	CSÁNKI 1894, 234–235
Belc (Beltz)	Belec	Varasd	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 14	PESTY 1880b, 305
Bereksző (Beretzlo)	Berkasovo	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 14	CSÁNKI 1894, 295 ⁵⁷
Boró (Baroh)	Borovo	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 13	CSÁNKI 1894, 280

⁵⁵ A közigazgatási beosztás azért az 1913. évi helységnévtár szerint került feltüntetésre, mert a rendszerváltás utáni időkben ez a publikáció lett a határon túli magyar helységnevek rekonstrukciójának kiindulópontja – lásd MIKESY 2013, 37; ERDEI 2019, 109.

⁵⁶ A repertóriumban szereplő Bélavárral (Bjelovar) történő azonosítás vagy elírásból, vagy a térkép pontatlanságából fakad.

⁵⁷ Hajdú és Molnár Berzétémonostora (Nustar) és Bereksző között helyezi el. Alakilag inkább az utóbbinak felel meg.

Magyar név	Délszláv név	Vármege (1913)⁵⁵	Irodalom	Viszonyítási alap
Bozsjákó (Bosiako)	Božjakovina	Zágráb	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 15	ENGEL 2001a
Császárvár (Cesarvar)	Cesargradski Dvori	Varasd	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 17	ENGEL 2001a
Csázma (Czasma)	Čazma	Bélavár– Kőrös	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 18	CSÁNKI 1893, 71
Darnóc (Darnatsa)	Slatinski Drenovac	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 19	CSÁNKI 1893, 52
Dobica (Dobitza)	Hrvatska Dubica	Zágráb	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 20	HELLER 1980a, 94
Erdőd (Erded)	Erdut	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 21	CSÁNKI 1894, 282
Hagymás (Haigmas)	Aljmaš	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 23	CSÁNKI 1894, 283
Kapronca (Capronitza)	Koprivnica	Bélavár– Kőrös	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 17	HELLER 1978, 122–124
Karom (Karo)	Sremski Karlovci	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 26	CSÁNKI 1894, 235–236
Kórógy (Koroga)	Korod	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 29	CSÁNKI 1894, 326
Kölpény (Kelpona)	Kupinovo	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 27	CSÁNKI 1894, 232
Labor (Lobor)	Lobor	Varasd	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 30	HELLER 1977, 98
Lipolc (Lipoltz)	Lipovec	Zágráb	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 30	ENGEL 2001a
Marót (Maroth)	Morovic	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 18	CSÁNKI 1894, 284

Magyar név	Délszláv név	Vármegye (1913) ⁵⁵	Irodalom	Viszonyítási alap
Monoszló (Monotzlo)	Podravska Moslavina	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 33	CSÁNKI 1893, 27
Monoszló (Monotzlo)	Moslavina	Bélavár–Kőrös	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 33	HELLER 1978, 158–159
Nagyolaszi (Nadelasi)	Mandelos	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 30	CSÁNKI 1894, 236
Nekcse (Netzka)	Našice	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 30	CSÁNKI 1894, 436
Németi (Nemeti)	Nijemci	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 34	CSÁNKI 1894, 285
Németi (Nymti)	Nemetin ⁵⁸	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 35	BÖSENDORFER 1910, 212
Névna (Newna)	Levanjska Varoš	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 35	CSÁNKI 1894, 273–275
Okics ([O]kics)	Okić	Zágráb	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 28	ENGEL 2001a
Rakolnok (Rodnok)	Rakovec	Bélavár–Kőrös	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 39	CSÁNKI 1893, 4
Szaplonca (Soplontza)	Veliki Bastaji ⁵⁹	Pozsega	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 43	ENGEL 2001a
Szenterzsébet (Zent Eliza Beth)	Jugovo Polje ⁶⁰	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 53	ENGEL 2001a

⁵⁸ Hajdú és Molnár Sarvas (Sarvaš) és Ténye (Tenja) közé helyezik, ami megfelel a mai Nemetin fekvésének.

⁵⁹ Hajdú és Molnár Suhopolje településsel azonosítják. Ezt a történeti földrajzi kutatások nem igazolták. (Engel kérdőjeles feltételezése szerint Suhopolje magyar neve Szentendre – lásd ENGEL 2001a.)

⁶⁰ Hajdú és Molnár Berzencével azonosítja, ugyanakkor kérdőjelet is tesz a név mellé. Berzence valószínűleg elírás. Drávántúlon nem létezett Berzence, hanem Berzőce és Berzőceszentgyörgy. Ezekről délre feküdt Szenterzsébet, amely Engel rekordja szerint azonos a mai Jugovo Polje településsel.

Magyar név	Délszláv név	Vármegye (1913) ⁵⁵	Irodalom	Viszonyítási alap
Szentistván (S Stephanus)	Štefanje	Bélavár–Körös	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 44	ENGEL 2001a
Szentlőrinc (S Lorentz)	Podgrađe	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 43	ENGEL 2001a
Szentpéter (S Petrus)	Kaptol	Pozsega	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 44	CSÁNKI 1894, 423 ⁶¹
Szombathely	Lug Subotički	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 54	CSÁNKI 1893, 98
Tapolca (Topol tza)	Topusko	Zágráb	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 46	HELLER 1980b, 150–151
Újlak (Vilak)	Ilok	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 48	CSÁNKI 1894, 288–289
Újvár (Viwar)	Novi Grad	Pozsega	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 48	HELLER 1975, 144
Valkóvár ([W]alkowar)	Vukovar	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 11	CSÁNKI 1894, 289
Valpó (Valpo)	Valpovo	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 48	CSÁNKI 1894, 466
Vaska (Waska)	Vaška	Verőce	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 50	CSÁNKI 1893, 54
Zalánkemén (Salan kemen)	Stari Slankamen + Novi Slankamen	Szerém	HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 40	CSÁNKI 1894, 238–239 ⁶²

1. táblázat: A Lázár-térkép magyar helységnevei

⁶¹ Csánki a Pozsegaszentpéter névalakot részesíti előnyben.

⁶² Csánki Szalánkemén névalakot részesíti előnyben, az 1913. évi helységnévtár a két települést Ózalánkemén (Stari Slankamen, HNT 1913, 1627) és Újzalánkemén (Novi Slankamen, HNT 1913, 1556) alakban hozza.

A térkép néhány érdekességet is tartalmaz, vagyis néhány olyan névalakot, amelyek minden valószínűség szerint csak itt jelennek meg. Az első ilyen a Dobra Kuća nevű település (a középkorban Kőrös, a dualizmus idején Pozsega vármegyében), amely a repertóriumban Dobra névalakban tűnik fel.⁶³ Hosszúhíd (Hotznhid), amelyet Hajdú és Molnár Mostanki településsel azonosítanak.⁶⁴ Engel repertóriuma szerint ez a település a Verőce vármegyei Lacityfalva (Lacići) településtől keletre-délkeletre (mindenesetre az említett település határában) volt található.⁶⁵ Kiemelendő érdekesség még a Konstanca helységnev, amit Hajdú és Molnár Kostajnica (mai nevén Hrvatska Kostajnica) településsel azonosítanak.⁶⁶ Valószínűleg csak itt jelenik meg ebben a formában.⁶⁷ Pleternica települést a térkép Szécsény (Zetzen) névváltozatban jelöli,⁶⁸ amely szintűgy nem fordul elő máshol.⁶⁹ Az Újvár (Viwar) helységnev, Nova Gradiška magyar megfelelője szintén egyedül a Lázár-térképen található meg.⁷⁰ (Ez annak feltételezésére ad okot, hogy a „tükörtelepülése”, Stara Gradiška is eredetileg Óvár lehetett.) Emellett megemlítendő az is, hogy Kőröst (Križevci) Keresztúr névalakban hozza, ami szintén egyedi.⁷¹ Slavonski Brod városnak a magyar elnevezése is külön érdekesség. Lázár, majd később Wolfgang Lázius, Gerardus Mercator és John Speed Bród névalakban hozzák, illetve így rekordálják Csánki és Engel is,⁷² ugyanakkor ez a város a magyar nyelvi hagyományokba jobban beilleszkedő Nagyrév alakban is előfordul,⁷³ így további kutatást érdemel. Ugyanígy további kutatást igényel a térképen szereplő Raholca (Orahovica) kérdése, amiről még szót ejtünk a tanulmány leíró statisztikára vonatkozó részében. Szintén érdekes Lepoglava esete, amelynek nincs jól azonosítható magyar neve, ugyanakkor a térképen szereplő alakját Hajdú és Molnár Lapagláva alakban oldják fel.⁷⁴ Ez megengedi a feltételezést, miszerint azon települések esetében, amelyeknek a középkorban sem volt magyar nevük, a kor magyarjai a kiejtést a saját hangrendjükhöz igazították.

Két helységnev külön kitérőt érdemel. Ezek a Ludberk (Ludbergk), mint a történeti Varasd vármegyében fekvő megfelelője,⁷⁵ és Edvár (Edwar), mint a varasdi Pregrada vagy a zágrábi Medvedgrad potenciális megfelelője.

⁶³ HAJDÚ – MOLNÁR 197, 20. Csánkinál és Engelnél Dobrakucsá alakban szerepel (CSÁNKI 1893, 46; ENGEL 2001a). A Lázár-térképen szereplő névalak jobban beilleszkedik a magyar helynévvilágba (lásd pl. Dobra a történeti Szatmár vármegyében).

⁶⁴ HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 25.

⁶⁵ ENGEL 2001a. Uo. Lacići magyar megfelelője Lacityfalva.

⁶⁶ HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 17.

⁶⁷ Pl. Engelnél Kosztajnica (ENGEL 2001a; ENGEL 2001b).

⁶⁸ HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 53.

⁶⁹ Csánki szerint Pleternicesztemiklós a régi neve (CSÁNKI 1894, 421–422).

⁷⁰ HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 48. A 19. századi leíró statisztika Újgradiska névalakban hozza, elsőként Dóczy Józsefnél találjuk meg (DÓCZY 1830, 353).

⁷¹ HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 28.

⁷² CSÁNKI 1894, 389; ENGEL 2001a.

⁷³ BOTKA 1868, 455.

⁷⁴ HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 30.

⁷⁵ HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 31.

Ludbreg települést mind Csánki, mind pedig Engel a horvát névhasználatban is meghonosult formában hozzák.⁷⁶ Vinko Sabljár horvát statisztikus szerint a település eredeti szláv neve Ljutibreg volt,⁷⁷ aminek 'mérgezdomb' vagy 'mérgeshalom' lenne a tükörfordítása.⁷⁸ Ezt figyelembe véve talán nem túlzás annak feltételezése, hogy a magyar oklevelekben előforduló Ludbreg névalak akár a Ljutibreg magyarított formája is lehet. Érdeemes még elidőzni a Lázár-térképen szereplő Ludberk névalakon. A név második alkotóeleme, a 'berk', ligetet jelent.⁷⁹ A ligetet jelentő berk vagy berek a magyar névhasználatban gyakran 'bereg'⁸⁰ alakot ölt, ami – jóllehet nincs köztük jelentésbeli összefüggés – hasonlít vagy emlékeztet a dombot vagy halmot jelentő szláv 'breg' szóra. Talán nem teljesen elképzelhetetlen, hogy a korabeli magyar használatban Lúdberek alak élt.⁸¹ Természetesen az itt felvázolt lehetséges értelmezés pusztán ötletszerű felvetés, amely alaposabb vizsgálatot igényel.

Edvár (Edwar) kapcsán sem lehet egyértelmű feloldást adni, ugyanakkor érdemes elemzés alá venni a Hajdú és Molnár által felvetett két lehetőséget. Az egyik lehetséges azonosítója, a történeti Zágráb vármegyében fekvő Medvedgrad magyar neve Medvevár,⁸² így jobb híján akár annak nagyon eltorzult alakjaként is értelmezhető. Ugyanakkor Pregrada települést sem lehet teljesen kizárni, annak ellenére, hogy a magyar történeti földrajzban is a délszlávoknál honos névalak szerepel. Kniezsa István a párhuzamos helynévadással kapcsolatos intelme szerint a helynévkutatás se nem tisztán történeti, se nem tisztán nyelvészeti stúdium, hanem a kettő együttvéve.⁸³ Ezt figyelembe véve számolok az Edvár és a Pregrada helynevek közti azonosság lehetőségével, elismerve, hogy e felvetés is még bizonyításra szorul. Pregrada (Sabljár szerint régebbi alakja Predgrada)⁸⁴ két alkotóelemből áll, amelyből a 'pre(d)' jelentése 'elő'-,⁸⁵ míg a 'grada' valójában a magyar névhasználatban is átvett, várat jelentő 'grad' szó.⁸⁶ Mindez arra utal, hogy Hajdú és Molnár feltételezése talán nem is teljesen indokolatlan vagy alaptalan. Sőt, az Edvár névalak megengedi azt a feltételezést, hogy az Elődvár helynév torzított alakjával lehet dolgunk.⁸⁷

⁷⁶ CSÁNKI 1893, 11; ENGEL 2001a.

⁷⁷ SABLJAR 1866, 235.

⁷⁸ A két részből álló településnévben a 'ljuti' mérgezt (BURZAN – KACZIBA 2016, 258), míg a 'breg' nagyobb dombot vagy halmot jelent (BURZAN – KACZIBA 2016, 34).

⁷⁹ KISS 1997a, 204.

⁸⁰ Lásd pl. a történeti Nyitra vármegyében fekvő Beregszeg települést, ahol a 'bereg' névalkotó etimológiai jelentése berekkel azonos (KISS 1997, 198).

⁸¹ Ez a névfórmula nem teljesen idegen a magyar névhasználatban, lásd pl. a Csongrád megyei Apátfalva Lúdvár nevű határrészét (KISS 1997b, 54).

⁸² ENGEL 2001a.

⁸³ KNEZSA 2003, 115.

⁸⁴ SABLJAR 1866, 335.

⁸⁵ BURZAN – KACZIBA 2016, 478.

⁸⁶ Lásd Kiss Lajos magyarázatát Csongrád (KISS 1997a, 339) és Visegrád kapcsán (KISS 1997b, 768).

⁸⁷ A torzulások valószínűleg azért keletkeztek, mert a térkép a magyarul nem értő nyomdász vagy betűszedő gondozásában került kinyomtatásra (HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 7).

A következő komoly történeti fontossággal bíró térkép az 1556-ban megjelent *Hungariae Descriptio* című térkép. Készítője Wolfgang Lazius, I. Ferdinánd osztrák származású orvosa, udvari történetírója és kartográfusa.⁸⁸ „Az ország újabb térképének kiadását a török sereg bosszúhadjárata váltotta ki Fráter György Erdély és Magyarország egyesítésére tett sikertelen kísérlete után.”⁸⁹ Lazius alkotása mai szemszögből nézve is viszonylag precíz, és hihetetlenül gazdag drávántúli magyar helynév-repertóriumot tart fenn. Már csak azért is különösen érdekes ez a tény, mert a feltüntetett települések zöme a hódoltsági területen feküdt. Lázár térképéhez képest itt is megtaláljuk Atyát, Atyinát, Bánmonostort, Császárvárt, Darnócot, Hagymást, Kölpényt, Monoslót, Nekcsét, Névnát, Rakolnokot, Szaplancát, Szentersébetet, Valkóvárt, Valpót, Újlakot, Újvárt és Zalánkement. A többi számba veendő helységnevet az alábbi táblázat (2. táblázat) foglalja össze.

Magyar név	Délszláv név	Vármegye (1913)	Viszonyítási alap
Becse (Bechze)	Beočin	Szerém	HELLER – NEHRING 1973, 17
Béla (Bela)	Bela	Varasd	HELLER 1977, 8–9
Béla (Bela)	Bijela	Pozsega	HELLER 1975, 15–16
Berzöce (Berzeeche)	Brezovica ⁹⁰	Verőce	ENGEL 2001a
Csörög (Serek)	Čerević	Szerém	HELLER – NEHRING 1973, 163
Demeter (Demetor)	Sremska Mitrovica	Szerém	CSÁNKI 1894, 238 ⁹¹
Dombó (Dombo)	Rakovac	Szerém	NAGY 1974, 9
Dombró (Drombo)	Dubrava	Bélavár–Kőrös	ENGEL 2001a
Eszek (Esseth)	Osijek	Verőce	CSÁNKI 1894, 282
Fejérkő (Fewkw)	Bijela Stijena	Pozsega	HELLER 1975, 16–17

⁸⁸ MÉL, LAZIUS, WOLFGANG.

⁸⁹ PAPP-VÁRY 2002, 84.

⁹⁰ 1913-ban Gradinska Brezovica volt a neve, Gradina adóközséghez (körjegyzőséghez) tartozott (HNT 1913, 1448).

⁹¹ Csánkinál Szávaszentdemeter.

Magyar név	Délszláv név	Vármegye (1913)	Viszonyítási alap
Gara (Garra)	Gorjani	Verőce	CSÁNKI 1894, 282–283
Garig (Garugkh)	Podgarić ⁹²	Bélavár–Kőrös	HELLER 1978, 62–63
Gerenda (Gerrenda)	Babina Greda	Szerém	CSÁNKI 1894, 281 ⁹³
Gordonya (Gordonia)	Veliki Grđevac + Mali Grđevac	Bélavár–Kőrös	ORTVAY 1892, 754
Gotó (Gotho)	Kutjevo	Pozsega	CSÁNKI 1894, 409
Illési (Ilessy)	Ilini	Szerém	HELLER – NEHRING 1973, 72–73
Ivánka (Wanka)	Ivankovo	Szerém	CSÁNKI 1894, 283–284 ⁹⁴
Izdec	Zdenci	Bélavár–Kőrös	HELLER 1978, 263–264
Kamanc (Kamancz)	Sremska Kamenica	Szerém	CSÁNKI 1894, 235
Kopasz (Kobas)	Kobaš	Pozsega	CSÁNKI 1894, 414 ⁹⁵
Kisszabács (Kissabacz)	Slavonski Šamac	Szerém	HELLER – NEHRING 1973, 167–168
Komogoj (Comogon)	Komogovina	Zágráb	HELLER 1980a, 170–171

⁹² 1913-ban Felsőgerzence (Gornja Garešnica) adóközség (körjegyzőség) tartozéka (HNT 1913, 1582). Ezt a települést a Lázár-térkép is tartalmazza, Gálóc névalakban (HAJDÚ – MOLNÁR 1973, 23), ami egyedi előfordulás.

⁹³ Csánkinál Bábagerenda.

⁹⁴ Csánkinál egyenértékűen szerepelnek Ivánka és Ivánkaszentgyörgy névalakok.

⁹⁵ Csánki a Kopas és Kobas névalakokat hozza, és a szócikk címében az utóbbit részesíti előnyben. Ugyanakkor a Kopasz (Kopas) névalak jobban illeszkedik a magyar nyelvkörnyezetbe. (Feltehetően férfinévről van szó és a falu alapító birtokosára utal.)

Magyar név	Délszláv név	Vármegye (1913)	Viszonyítási alap
Megyés (Miges)	Međas ⁹⁶	Szerém	HELLER – NEHRING 1973, 111–112
Nyest (Nesth)	Nestin	Szerém	ENGEL 2001a
Óvár (Owar)	Brodski Varoš	Pozsega	CSÁNKI 1894, 396–397
Palicsna (Politzna)	Palešnik	Bélavár–Kőrös	CSÁNKI 1893, 77
Palina	Paljevina	Szerém	ENGEL 2001a
Pekerc (Pekericz)	Pakrac	Pozsega	CSÁNKI 1893, 42
Pétervárad (Petri Vara)	Petrovaradin	Szerém	CSÁNKI 1894
Pozsega (Posega)	Požega	Pozsega	HELLER 1975, 200–201
Prodavíz (Prodakh)	Virje	Bélavár–Kőrös	ENGEL 2001a
Racsa (Ratza)	Rača	Bélavár–Kőrös	HELLER 1978, 198–199
Strazsemlya (Strassemлие)	Stražeman	Pozsega	CSÁNKI 1894, 427
Szalatnok (Saladnak)	Podravska Slatina	Verőce	CSÁNKI 1893, 54
Szata (Zatha)	Sotin	Szerém	CSÁNKI 1894, 286
Szeglak (Zegiak)	Zelčín	Verőce	ORTVAY 1891, 268 ⁹⁷
Szenterzsébet (Z Erzebeth)	Jalžabet	Varasd	HELLER 1977, 67–68

⁹⁶ 1913-ban Szolnok (Solnok, mai nevén Žarkovac) adóközség (körjegyzőség) tartozéka (HNT 1913, 269).

⁹⁷ Csánki elpusztult helynek tartja Szeglakot (CSÁNKI 1893, 59), illetve elveti Ortway rekordját (CSÁNKI 1893, 95–96). Heller kérdőjeles feltételezése szerint Harkanovcinak (HELLER 1976, 209), míg Engel feltételezése szerint a mai Koskának felel meg (ENGEL 2001a).

Magyar név	Délszláv név	Vármegye (1913)	Viszonyítási alap
Szentgyörggyára (Z Gerovara)	Đurđevac	Bélavár–Kőrös	CSÁNKI 1893
Szentillye (Z Helie)	Vinkovci	Szerém	ENGEL 2001a
Szentdemeter (Z Demeter)	Novska	Pozsega	BUTURAC 1984, 54 ⁹⁸
Szentkereszt (S Kerest)	Križ	Bélavár–Kőrös	HELLER 1978, 129
Szentmárton (S Martini)	Dugo Selo	Zágráb	CODEX 1201–1235, 87
Szentmiklós (Z Nicloz)	Mikleuš	Szerém	HELLER 1976, 119
Szerlek (Serleck)	Stari Ledinci + Novi Ledinci	Szerém	NAGY 1972, 108–109
Szilszeg (Szilszig)	Susek	Szerém	CSÁNKI 1894, 354
Velikevár (Welikawar)	Kraljeva Velika	Pozsega	CSÁNKI 1893, 36
Verőce (Werewce)	Virovitica	Verőce	HELLER 1976, 197.
Zagyolca (Zagyocha)	Čadavica	Verőce	CSÁNKI 1893, 52
Zemlén (Zemlin)	Zemun	Szerém	CSÁNKI 1894, 240

2. táblázat: A Lazius-térkép magyar helységnevei

Az érdekességek közül kiemelkedő a térképen szereplő Samaguar névalak előfordulása, amely a mai Samobor várost takarja.⁹⁹ Samaguar valóban lehet a Samobor (Szamobor) torzított alakja, de akár a Somogyvár elnevezésre is utalhat. Ugyanakkor valószínűleg ebben a formában csak Wolfgang Lazius

⁹⁸ Engel szerint a Szentdemeter (más néven Szencseszentdemeter) Jasenovac településsel azonos (ENGEL 2001a). Buturac állítása szerint Novska mai templomának kertjében még a 18. század folyamán láthatók voltak a középkori Szent Demeter templom romjai. Laziusnál Szentdemeter közvetlen szomszédságában szerepel egy lazenotz település.

⁹⁹ HELLER 1980b, 95–96.

térképén találjuk meg. A Lázárnál is található Németi (Nijemci) település Csátnémeti (Chotnemeti) alakban szerepel. Emellett Nekcse közvetlen közelségében, nyugatra, enyhén délnyugatra találunk egy Szombathely (Zombathel) nevű települést. Ma viszont Nekcse közvetlen közelségében, attól nyugatra, enyhén délnyugatra Slobodna Vlast települést ismerünk.¹⁰⁰

A drávántúli helységeknek jelentős része feltehetően még a 17. század utolsó harmadában sem kophatott ki a használatból. Erről tanúskodik Coronelli velencei földrajzi írónak,¹⁰¹ XIV. Lajos francia király udvari térképészének 1688-ban Párizsban megjelent térképe.¹⁰² Itt is viszonylag gazdag, többnyire a Lázár deákféle térképén, illetve Lazius térképén is megtalálható helynévanyag tárul elénk (Bánmonostor, Becse, Dombó, Eszék, Gara, Kamanc, Karom, Kisszabács, Kölpény, Marót, Nagyolasz, Nekcse, Németi, Nyest, Rednek, Szeglak, Szentdemeter, Szenterzsébet, Szentlőrinc, Újlak, Valpó, Zalánkemén és Zemplén). Gyűjtéséből egyetlenegy név érdemel külön kitérőt, mégpedig a Simon (Semon) név, amely alakját és etimológiai jelentését tekintve valószínűleg a mai Šimanovci településnek feleltethető meg.¹⁰³

Minden valószínűség szerint Coronelli térképe volt az utolsó, amely nagy számban hozza a drávántúli települések magyar elnevezéseit. Későbbi kiadású térképeken, illetve a 19. században kiadott, települések felsorolását tartalmazó történeti statisztikai munkákban a drávántúli települések már szláv elnevezésekkel jelölve láthatók, német (osztrák-német szerzők esetében) vagy magyar fonetikus átírásban (magyar szerzők esetében), és csak a legjobb esetben lelhető fel néhány ismertebb történelmi magyar név e gyűjtésekben. Az első ilyen munka 1709-ben jelent meg Bécsben, *Augustissimo Romanor. Imperatori Josepho I. Hungariae Regi Invictissimo Mappam hanc Regni Hungariae propitiis elementis fertilissimi cum adjacentibus regnis et provinciis nova et accuratiori forma ex optimis schedis collectam* címmel,¹⁰⁴ amelynek készítője Johan Cristoph Müller császári mérnök.

Ennek a térképnek legkiemelkedőbb jellemzője, hogy a Drávántúlon gyakorlatilag teljes egészében a délszláv helynév-repertóriumot hozza. Olyan neveket találunk pl. benne – hogy csak Lázárnál és Laziusnál előforduló településeket vegyünk górcső alá – mint Banostra, Bielastena, Borovo, Bucovar,¹⁰⁵ Captol, Carloz, Cutjeva, Illok, Ivankova, Kamenitz, Kupina, Mitrovitz, Moslavina, Nemptzi, Nesztin, Vinkoftzi, Vutschin, Zotin stb.

Müller a térkép elkészítésére gróf Volkra Ottó Kristóftól, a Magyar Kamara alelnökétől kapott megbízást, aki biztosította a térkép megalkotásának anyagi

¹⁰⁰ Csánkinál Szabadfalva és Szabadfalu szerepelnek, mint Slobodna Vlast magyar megfelelői (CSÁNKI 1894, 349).

¹⁰¹ RÉVAI 1912, 670.

¹⁰² CORONELLI 1688.

¹⁰³ Csánki ezt a települést Simonolc (1385-ban Symonolch alakban fordul elő) formában hozza (CSÁNKI 1894, 252).

¹⁰⁴ Lásd MÜLLER-TÉRKÉP a források között.

¹⁰⁵ Valószínűleg elírás vagy sajtóhiba, és *Vucovar* kívánt lenni.

fedezetét.¹⁰⁶ A térkép elkészítésén 1706-tól munkálkodott, de a megvalósulást késleltette, hogy a Rákóczi-szabadságharc miatt megcsappantak azok a királyi harmincadbevételek, amelyekből fedezni szándékozták a térkép kiadását.¹⁰⁷ Érdeemes szemügyre venni a Coronelli és Müller térképének helynév-repertóriuma között mutatkozó eltérést, ugyanis tizenkilenc év telt el a két kiadvány megszületése között. Hogy van-e alapja annak a kínálkozó feltételezésnek, miszerint a magyar nevek délszlávra történő lecserélése a felkelés miatti retorzióknak a része, az külön kutatást kíván. Az viszont mindenesetre tény, hogy a későbbi munkák, így pl. az I. katonai felmérés Drávántúlra vonatkozó részei már nem hozzák a magyar helyneveket.¹⁰⁸ A magyar helységnevek eltűnését a belső-magyarországi vármegyék 1764-es átcsatolása is elősegíthette.

Településtárak

A településtárak között alapvetően két típust különíthetünk el. Az első típus a nem hivatalos, a magánszemélyek által összeállított leíró statisztikai és földrajzi országleírások köre. A második a hivatalos helységnevtárak sora, amelyek 1873-tól kezdve a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (a mai KSH jogelődje) gondozásában jelentek meg, illetve jelennek meg egészen napjainkig. Mindkét csoportnak közös jellemzője, hogy a keletkezésük pillanatában érvényes állapotokat rögzítették. E fejezetben az első típusúhoz tartozó munkák ismertetésére kerül sor.

A történelemtudományok forrástana a leíró statisztika két jeles alakját, Bél Mátyást és Fényes Eleket emeli ki, ugyanis „szintetizáló céllal készült országleírásai, statisztikai munkái a mai tudósok számára igen fontos történeti és igen értékes néprajzi bázisként használhatók”.¹⁰⁹ Melléjük sorolható még Lipszky János huszártiszt és kartográfus térképe és helységnevtára, mivel hihetetlen precizitása okán ma is jól alkalmazható a települések azonosítására. Dolgozatomban csak Bél és Lipszky munkásságát ismertetem részletesebben, mivel a helynév-repertóriumok összehasonlítása alapján a későbbi statisztikusok (Magda Pál, Nagy Lajos, Dóczy József, Fényes Elek, valamint a horvát Vinko Sabljár) jelentős mértékben tőlük merítették a helyek elnevezésére vonatkozó adatokat. Ennek okán munkáikra csak olyan esetekben térek ki, amikor egy új, máshol nem szereplő helynevet hoznak.

Bél Mátyás sokrétű tudományos tevékenységet folytatott, foglalkozott pedagógiával, nyelvészettel, történeti forrásfeltárással és történeti kutatással.¹¹⁰ Legismertebb műve a *Notitia Hungariae novae historico-geographica*, amelynek első négy kötete Bécsben jelent meg 1735 és 1742 között, a többi

¹⁰⁶ REISZ 2005.

¹⁰⁷ REISZ 2005.

¹⁰⁸ Lásd I. katonai felmérés a források között.

¹⁰⁹ KÓFALVI – MAKK 2007, 41.

¹¹⁰ KÓFALVI – MAKK 2007, 91.

részek pedig halála után láttak napvilágot.¹¹¹ Ezek a könyvek viszont csak a belső-magyarországi vármegyékkel foglalkoznak,¹¹² így nem kapcsolódnak szorosan a témánkhoz. Ugyanakkor Bél munkásságában találunk egy *Compendiolvm regnorum Slavoniae, Croatiae, Dalmatiae, Galliciae, et Lodomeriae, magniqve pricipatvs Transilvaniae geographicvm* című, a főművénél jóval szerényebb, de a helynévkutatás szempontjából rendkívül fontos könyvet. A kötet három kiadásban jelent meg Pozsonyban és Kassán 1777-ben, 1779-ben és 1792-ben.¹¹³

A könyv címében felsorolt magyar koronatarozékok közül Bél mindegyiknek egy-egy fejezetet szentelt. A szóban forgó fejezeteket vármegyékre vonatkozó alfejezetekre bontotta, majd vármegyénként településsoros rövid leírásokat közölt (nem ábécé sorrendben, hanem a település fontossága szerint haladva). A könyv helynévgyűjteménye a történeti magyar elnevezések és a magyarra fonetikusán átírt délszláv nevek keveréke. A munkát egyszerre országleírásnak és korai történeti földrajzi munkának tekinthetjük.

A fentiekben ismertetett térképek történeti magyar elnevezései közül Bél műve a következő magyar elnevezéseket tartalmazza (megjelenési sorrendben): Verőce,¹¹⁴ Valpó (Valpóvár),¹¹⁵ Eszék,¹¹⁶ Erdőd,¹¹⁷ Gara,¹¹⁸ Valkóvár,¹¹⁹ Bánmonostor,¹²⁰ Újlak,¹²¹ Karom,¹²² Gotó,¹²³ Pozsega,¹²⁴ Racsa,¹²⁵ Császárvár,¹²⁶ Kapronca,¹²⁷ Monoszló,¹²⁸ Csázma,¹²⁹ Zalánkemén¹³⁰ és

¹¹¹ KERTÉSZ 2000, 13–14.

¹¹² Lásd KERTÉSZ 2000, 12–14.

¹¹³ Jelen tanulmány írása során e sorok szerzőjének az 1792-es kiadás állt rendelkezésére. A kiadáson nincs feltüntetve a szerző neve, az azonosítás Szinnyei József szócikke alapján történt (lásd SZINNYEI 1891, 782–783).

¹¹⁴ BÉL 1792, 22. Hozzáik még: MAGDA 1819, 524; NAGY 1828, 62; DÓCZY 1830, 339; FÉNYES 1839a, 31–32; SABLJAR 1866, 463.

¹¹⁵ BÉL 1792, 22. Hozzáik még: MAGDA 1819, 524; NAGY 1828, 62; FÉNYES 1839a, 31; SABLJAR 1866, 446.

¹¹⁶ BÉL 1792, 22. Hozzáik még: MAGDA 1819, 524; NAGY 1828, 59; DÓCZY 1830, 339; FÉNYES 1839a, 27.

¹¹⁷ BÉL 1792, 23. Hozzáik még: MAGDA 1819, 525; NAGY 1828, 61; DÓCZY 1830, 340; FÉNYES 1839a, 33.

¹¹⁸ BÉL 1792, 23. Hozzáik még: NAGY 1828, 64; FÉNYES 1839a, 35; SABLJAR 1866, 120.

¹¹⁹ BÉL 1792, 24. Hozzáik még: NAGY 1828, 33; FÉNYES 1839a, 54; SABLJAR 1866, 475.

¹²⁰ BÉL 1792, 25. Hozzáik még: FÉNYES 1839a, 60.

¹²¹ BÉL 1792, 24; NAGY 1828, 32; FÉNYES 1839a, 59; SABLJAR 1866, 146.

¹²² BÉL 1792, 25.

¹²³ BÉL 1792, 26. Hozzáik még: SABLJAR 1866, 216.

¹²⁴ BÉL 1792, 26. Hozzáik még: MAGDA 1819, 528; NAGY 1828, 21; DÓCZY 1830, 842.; FÉNYES 1839a, 71.

¹²⁵ BÉL 1792, 29.

¹²⁶ BÉL 1792, 32. Hozzáik még: NAGY 1828, 52; FÉNYES 1839a, 230.

¹²⁷ BÉL 1792, 35. Hozzáik még: MAGDA 1819, 531; NAGY 1828, 10; DÓCZY 1830, 327; FÉNYES 1839a, 251–252.

¹²⁸ BÉL 1792, 35. Hozzáik még: NAGY 1828, 16; FÉNYES 1839a, 257.

¹²⁹ BÉL 1792, 38. Hozzáik még: MAGDA 1819, 540; NAGY 1828, 147; DÓCZY 1830, 850; FÉNYES 1839b, 183.

¹³⁰ BÉL 1792, 25. Hozzáik még: MAGDA 1819, 183; NAGY 1828, 183.

Zágráb.¹³¹ Ezek mellett többletként Bélnél olyan hagyományos magyar névalakokat is lehet találni, amelyeket igazoltak a kora újkori, a jelenkori munkák, és a szerző korabeli, többnyire oklevelek adatainak feldolgozásán alapuló történeti földrajzi művek. Ilyen névformák a Csernek (Cernik),¹³² Nagykemlék (Kalnik),¹³³ Nagytábor (Veliki Tabor),¹³⁴ Kistábor (Mali Tabor),¹³⁵ Petrina (Petrinja),¹³⁶ Szarvas (Sarvaš)¹³⁷ és Sziszek (Sisak)¹³⁸ helynévalakok.

Bél egyik fontos rekordját, miszerint a középkori Kiskemlék a mai Gornja Rijeka településnek felel meg,¹³⁹ a későbbi történeti földrajz nem igazolta, ugyanis az a mai Vojnovec Kalnički faluval azonos.¹⁴⁰ Emellett érdemes megemlíteni még a *Kőrösvásárhely* névalakot, mint a Križevci névalak megfelelőjét,¹⁴¹ amelynek nincs előzménye. Szerepel még *Dálya* település, amely a középkorban nem teljesen ezt a névalakot viselte, de a későbbiekben meghonosodott a magyar névhasználatban.¹⁴² Péterváradot *Pétervára* névalakban hozza,¹⁴³ és fontos még kiemelni, hogy a tengerparti Zeng (Senj) várost először tünteti fel ebben a magyar nyelv szellemének megfelelő formában.¹⁴⁴ A magyar névhasználatban (valószínűleg az 1913. évi helységnévtár hatására) meghonosodott Zengg változat nem magyar, hanem német eredetű.¹⁴⁵ Ogulint, a Trianon előtti Modrus-Fiume vármegye székvárosát *Oguli* alakban olvashatjuk, amely tehát a délszláv '-n' helynévképző nélkül is fellelhető.¹⁴⁶ Ez a helynév ebben a formában sehol máshol nem található meg.

Lipszky János 1806-ban megjelent térképe és az annak kiegészítőjeként elkészült, 1808-ban megjelent helységnévtára¹⁴⁷ gyakorlati okok miatt is fontos,

¹³¹ BÉL 1792, 38. Hozzák még: MAGDA 1819, 536; NAGY 1828, 72; DÓCZY 1830, 328; FÉNYES 1839a, 181; SABLJAR 1866, 480.

¹³² BÉL 1792, 26. Viszonyítási alap: CSÁNKI 1894, 403. Hozzák még: NAGY 1828, 23; DÓCZY 1830, 843; SABLJAR 1866, 59.

¹³³ BÉL 1792, 35. Viszonyítási alap: ENGEL 2001a. Hozzák még: NAGY 1828, 14; FÉNYES 1839a, 255; SABLJAR 1866, 166.

¹³⁴ BÉL 1792, 33. Viszonyítási alap: ENGEL 2001a. Hozzák még: NAGY 1828, 56; FÉNYES 1839a, 243.

¹³⁵ BÉL 1792, 33. Viszonyítási alap: ENGEL 2001a. Hozzák még: NAGY 1828, 50; FÉNYES 1839a, 243.

¹³⁶ BÉL 1792, 45. Viszonyítási alap: ENGEL 2001a. Hozza még: NAGY 1828, 138.

¹³⁷ BÉL 1792, 23. Viszonyítási alap: CSÁNKI 1894, 350. Hozzák még: NAGY 1828, 68; FÉNYES 1839a, 33.

¹³⁸ BÉL 1792, 45. Viszonyítási alap: ENGEL 2001a. Hozza még: FÉNYES 1839b, 180.

¹³⁹ BÉL 1792, 35. Hozzák még: NAGY 1828, 14; SABLJAR 1866, 166.

¹⁴⁰ ENGEL 2001b.

¹⁴¹ BÉL 1792, 34. Hozza még: SABLJAR 1866, 207.

¹⁴² Csánkinál Dályó (CSÁNKI 1894, 281), Engelnél Dál (ENGEL 2001a). A Dálya névalak jobban illeszkedik a magyar helynévhagyományba (lásd Szászdálya a történeti Nagy-Küküllő és Székelydálya a történeti Udvarhely vármegyében). Dálya alakban hozza még: FÉNYES 1839a, 28.

¹⁴³ BÉL 1792, 28. Hozza még: SABLJAR 1866, 413.

¹⁴⁴ BÉL 1792, 48.

¹⁴⁵ NAGY 1828, 274; SABLJAR 1866, 372.

¹⁴⁶ BÉL 1792, 45.

¹⁴⁷ A tanulmány megírása során e sorok szerzője a térkép és településtár 2005-ben megjelent DVD változatát használta (a bibliográfiában LIPSZKY 2005), ugyanis ez a kiadvány áttekinthetőbb, mint a

mert ezen alkotások szerzőjüknek szinte tūpontos precizitása miatt tulajdonképpen ma is jól használhatók. Emellett a településtár komoly történeti fontossággal is rendelkezik, mert ez az első olyan magyar kiadvány, amelynek készítője igyekezett a teljesség igényével feldolgozni az ország egész területét.¹⁴⁸ Lipszky 1800-ban kezdett dolgozni a térképen, és a helynévgyűjtés esetében módszertanilag is lekövethető az az alkotási folyamat, amelyet az őt megelőző térképkészítők esetében vagy csak feltételezni tudunk, vagy nagyon komoly levéltári kutatást igényelne a rekonstrukciója.

Téma szempontjából Lipszky munkájában a legfontosabb mozzanat, hogy a főművének elkészítése előtt, az addig kiadott és rendelkezésre álló térképek alapján megyékre vonatkozó vázlatokat készített. Ezt követően azokat elküldte a vármegyéknek véleményezésre és az adatok kiegészítésére.¹⁴⁹ Ennek tudatában valamilyen szinten hivatalos jelleget is tulajdoníthatunk Lipszky munkájának. A települések nevét magyar („h”-s jelöléssel), illetve nemzetiségi elnevezéssel vette fel, de ezek nem a települések etimológiai jelentésére vagy eredetére utalnak közvetlenül, hanem Lipszky valószínűleg a megyék tisztviselői általi megjelöléseket vette át.

Az állapot legjobban azzal szemléltethető a Lázárnál és Laziusnál szereplő neveket figyelembe véve, hogy pl. a szerémségi települések közül Bánmonostor esetében a Banostor, Karom esetében a Karlovicz, Nagyolaszi esetében a Mangyelosz, Szata esetében a Szotin, Újlak esetében az Illok stb. névalakokat hozza magyar elnevezésként. Ezek valójában a magyar helyesírás normáinak megfelelően átírt délszláv helynevek. Ugyanakkor pl. a Varasd megyei Császárvárát (Chasarvar alakban) horvát helységnévként tünteti fel. Emellett külön érdekesség, hogy találunk még olyan magyar helyneveket mint Bók (mai Bok Palanječki) vagy Magyarai (mai Madžari). Bók Petrinától északkeletre, Magyarai Petrinától délnyugatra fekszik, olyan vidéken, amely hagyományosan nem számít magyar néptalajnak.

Nagy Lajos *Notitiae politico-geographico-statisticae in clyti regni Hungariae partiumque eidem adnexarum, seu Slavoniae et Croatiae, litorali item Hungarico-Maritimi, commercialis et Confinitiorum Militarium Hungaricorum* című könyve¹⁵⁰ külön kitérőt érdemel. A drávántúli településeket a második kötete tartalmazza. Rendkívül fontos munka, mert Lipszky Jánoshoz hasonlóan a teljesség igényével hozza táblázatos elrendezésben a településeket. Amennyire előny a részletessége, annyira komoly az a hiányossága, hogy – jöllehet, megadja a háztartások számát és a lakosság vallási hovatartozására vonatkozó adatokat –

két évszázados nyomtatott változat, ráadásul lehetővé teszi a közvetlen rákeresést, ami jelentős segítséget nyújt egy-egy település beazonosításában. Minden Lipszky helységnév-repertóriumára vonatkozó adat innen lett merítve.

¹⁴⁸ A Lipszky munkáját megelőző Korabinszky János Mátyás egykötetes német, és Vályi András háromkötetes magyar településtára azért nem került felhasználásra a tanulmányban, mert nem tartalmazzák a drávántúli településeket.

¹⁴⁹ REISZ 2005.

¹⁵⁰ NAGY 1828.

nem fűz hozzá magyarázatokat egy-egy település fekvését illetően, és nem közöl az általa feldolgozott közigazgatási egység (vármegye vagy végvidéki ezred) mellett térképszelvényeket, amelyek segítenék az azonosítást. Ebből eredően a segédeszközként szolgáló könyv mellé gyakran más könyveket kell rendelni, elsősorban olyan esetekben, ahol a magyar elnevezés mellett nem szerepel a település délszláv neve.

A leíró statisztikára vonatkozó ismertetésemet négy olyan, ma is létező helységnév kiemelésével zárjuk, amelyek teljesen egyedi előfordulásoknak nevezhetők, és csak egyszer, abban az egy hivatkozott kiadványban fordulnak elő, se előtte, se utána nem lehet velük többet találkozni, sem a térképeken, sem a leíró statisztikában, sem pedig a történeti földrajzban. Első ilyen Hosszany (Hossany) mint a Bélavár–Körös megyei Husajin magyar megfelelője, amely Nagy Lajos már említett *Notitiájában* fordul elő.¹⁵¹ A második Királyrévpart mint a Trianon előtt a Modrus-Fiume vármegyéhez tartozó Kraljevica magyar megfelelője.¹⁵² Ezzel a helységnévvel Dóczy József szerzetes *Európa tekintete jelenvaló Természeti, Mívelti, és Kormányi Állapotjában* című földrajzi leírásának hatodik, *A' Magyar Birodalmak. Magyar, Horvát és Tót, (Szlovenia) Ország; a Határ őrző Ezredek vidékeivel, és Tenger parti kerülettel. 'S Erdély Ország* címet viselő kötetében lehet találkozni. Hasonló példákkal Fényes Elek munkásságára is hivatkozhatunk, akinek a könyvei hihetetlen adatgazdagságukon túl rendkívüli forrásértékkel bírnak a történeti statisztika terén. Érdekeség, hogy gyűjtésében megjelenik az Újmajor helynév mint a Trianon előtti Varasd vármegyéhez tartozó Novi Marof,¹⁵³ valamint Rózsavárt mint a Trianon előtti Verőce vármegyéhez tartozó Orahovica magyar neve.¹⁵⁴ Nem valószínű, hogy ezeket a neveket a hivatkozott három szerző maga alkotta volna meg, vagy fordította volna le, mert akkor tulajdonképpen az összes nem magyar eredetű névvel is ugyanígy eljárhattak volna, amire viszont nem került sor.

Összegzés

Végezetül megállapítható, hogy a magyar helynevek zöme a drávántúli területeken a 17. és 18. század fordulója tájékán kophatott ki a hivatalos használatból. Ugyanakkor ezt további eltűnési hullám követte az 1870-es évek második felében,¹⁵⁵ annak következtében, hogy az 1868. évi magyar-horvát kiegyezés értelmében Horvát–Szlavónország gyakorlatilag állam az államon belül státuszt nyert el, és egyebek mellett a hivatalos nyelvhasználatot is maga

¹⁵¹ NAGY 1828, 26.

¹⁵² DÓCZY 1830, 337 – királyi Rép-part alakban. A feloldást lásd ERDEI 2019, 117.

¹⁵³ FÉNYES 1839a, 257.

¹⁵⁴ FÉNYES 1839a, 30.

¹⁵⁵ Az 1873-ban napvilágot látott első magyar hivatalos helységnévtár (HNT 1873 a források között) még hozta magyar fonetikus átírásban a drávántúli magyar helyneveket, a későbbi hivatalos helységnévtárakban már megjelenik a horvát ortográfia.

szabályozhatta. Ez eredményezte a tanulmány elején már említett, a Trianon előtti utolsó, 1913. évi helységnévtárban rögzített állapotot.

A Horthy-korszakot ezen a téren teljes lemondás jellemezte. A helységnévpolitikában ez úgy nyilvánult meg, hogy amikor az 1922 és 1944 közt kiadott helységnévtárak mellett kiegészítésül megjelentek a Magyarországtól elcsatolt területek községeinek és városainak névjegyzékei, azok nem tartalmazták a drávántúli helynevek összeállítását.¹⁵⁶ Az 1880 és 2001 között megjelent történelmi földrajzi feldolgozások (elsődlegesen Pesty Frigyes, Csánki Dezső, Georg Heller és Engel Pál tollából) mint tudományos munkák csak viszonylag kis létszámú olvasóközönséget tudtak megszólítani, egyben pedig a drávántúli helynévhasználat problematikájához közelebb vinni.

A rendszerváltás utáni időkben, főleg az ezredfordulót követően megjelent egyes magánindíttatású településtárak részben már drávántúli helyneveket is tartalmaznak. Ezek között említendő Hajdú-Moharos József *Magyar településtára* (2001) és Lelkes György *Magyar helységnév-azonosító szótára* (harmadik kiadás, 2011). Hajdú-Moharos József könyve a történelmi Bélavár–Kőrös, Pozsega, Szerém, Varasd és Verőce vármegyék magyar helyneveit hozza,¹⁵⁷ Lelkes György ugyanakkor – többnyire Csánki kutatásaira támaszkodva – a drávántúli repertóriumot leszűkíti a megyeszékhelyekre, járásközpontokra és azokra a településekre, ahol az 1910. évi népszámlálás adatai szerint számottevő magyar lakosság élt.¹⁵⁸ A drávántúli magyar helynévanyag eszerint még koránt sincs teljes körűen rendezve, sőt bizonyos mértékben nincs is teljesen felkutatva, ezért ez a téma további kutatásokat igényel.

Források

1868. ÉVI XXX. TÖRVÉNYCIKK = 1868. évi XXX. törvénycikk;
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800030.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D28> (Letöltés: 2020.03.03.)

CORONELLI 1688 = Coronelli, Vincenzo Maria: *Le Royaume de Hongrie Diuise'en Haute, et Basse, Hongrie avec l'Esclavonie, Subdiuisees en leurs Comtez Par le P. Coronelli Cosmographe de la Serme. Republique de Venise Corrigé et augmentée Par le Sr. Tillemon ; et Dediée A Monsieur Rouillé Seigneur du Coudray, Conseiller du Roy en ses Conseils, Procureur General de sa Majesté en sa Chambre des Comptes*; <https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/291/2619316415/> (Letöltés: 2020.01.21.)

¹⁵⁶ A tanulmány megírása során rendelkezésemre állt az 1944. évi névjegyzék, amely nem tartalmazza a drávántúli településeket (ELCSATOLT 1944).

¹⁵⁷ HAJDÚ-MOHAROS 2011, 290–292, 299–324.

¹⁵⁸ LELKES 2011, 23.

CODEx 1201–1235 = Smičiklas, Tadija (ed): *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Volumen III. Diplomata annorum 1201–1235. continens. Zagreb 1905.

CODEx 1342–1350 = Smičiklas, Tadija (ed): *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Volumen XI. Diplomata annorum 1342–1350. continens. Zagreb 1913.

ELCSATOLT 1944 = *A Magyarországtól elcsatolt területek községeinek és városainak névjegyzéke 1944*. Szerkeszti és kiadja: a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest [1944].

HNT 1873 = *A Magyar Korona Országainak helységnévtára*. Szerkesztését vezette és kiadja az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest 1873.

HNT 1913 = *A Magyar Szent Korona Országainak helységnévtára 1913*. A kereskedelemügyi M. Kir. Miniszter rendeletéből szerkeszti és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest 1913.

I. KATONAI FELMÉRÉS = I katonai felmérés: *Europe in the XVIII. century*; <https://mapire.eu/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=163%2C165&bbox=1387946.3263292552%2C5464532.108262221%2C3037763.1448364994%2C5953729.089287349> (Letöltés: 2020.02.28.)

Lázár-térkép = *1528 Tabula Hungariae*; <https://tileserver-ldstudio.tk/#1528-Tabula-Hungariae/Ol3custom> (Letöltés: 2020.02.28.)

LAZIUS-TÉRKÉP = *Karte des Königreichs Ungarn 1556*; <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkepar/684/view/?bbox=-4307%2C-11014%2C21684%2C-151> (Letöltés: 2020.02.28.)

MÜLLER-TERKEP = *Augustissimo Romanor. Imperatori Josepho I. Hungariae Regi Invictissimo Mappam hanc Regni Hungariae propitiis elementis fertilissimi cum adjacentibus regnis et provinciis nova et accuratiori forma ex optimis schedis collectam*; <https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/224/2619316445/> (Letöltés: 2020.02.28.)

Irodalom

ARDAY 2002 = Arday Lajos: *Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában*. Budapest 2002.

BÁNLAKY-TÉRKÉP = [Bánlaky] Breit József: *A tatárjárás hadműveleti vázlata*; http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/images/banlaky-big_hadtortpic_0511.jpg (Letöltés: 2020.02.28.)

BENCsik 1997 = Bencsik Péter: (szerk.): *Helységnévváltozások a Köztes Európában (1763–1995)*. Budapest 1997.

- BÉL 1792 = [Bél Mátyás]: *Compendiolvm regnorum Slavoniae, Croatiae, Dalmatiae, Galliciae, et Lodomeriae, magniqve pricipatvs Transilvaniae geographicvm. Svpplementis et notis brevibvs illvstratvm. Poonii et Cassoviae 1792.*
- BODOR 1914 = Bodor Antal: *Délmagyarországi telepítések története és hatása a mai közállapotokra.* Budapest 1914.
- BOGOVIĆ 1996 = Bogović, Mile: Crkveno ustrojstvo današnjeg područja Riječko-senjske nadbiskupije u srednjem vijeku. *Riječki teološki časopis* God. 4. Br. 2. (1996) 291–328.
- BOTKA 1868 = Botka Tivadar: Tájékozás az eltűnt magyar Valkó vármegyéről. *Századok* 2 (1868) 453–474.
- BÖSENDORFER 1910 = Bösendorfer, Josip: *Crlice iz slavonske povijesti. S osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske Baranjske, Vukovske i Srijemske, te Kr. i Slob. Grada Osijeka u srednjem vijeku.* Osijek 1910.
- BURZAN – KACZIBA 2016 = Burzan, Mirjana – Kacziba Ágnes: *Srpsko-mađarski Rečnik. Szerb-magyar szótár.* Újvidék 2016.
- BUTURAC 1984 = Buturac, Josip: Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine. *Starine JAZU.* Knj. 59 (1984) 43–107.
- CSÁNKI 1893 = Csánki Dezső: *Kőrösmegye a XV-ik században.* Budapest 1893.
- CSÁNKI 1894 = Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* II. kötet. Budapest 1894.
- DÓCZY 1830 = Dóczy József: *Európa tekintete jelenvaló Természeti, Miveleti, és Kormányi Állapotjában. IX. Kötet. A' Magyar Birodalmak. Magyar, Horvát és Tót, (Szlovenia) Ország; a Határ őrző Ezredek vidékeivel, és Tenger parti kerülettel. 'S Erdély Ország.* Bécs 1830.
- ENGEL 2001a = Engel Pál: *Magyarország a középkor végén.* CD-ROM. Budapest 2001.
- ENGEL 2001b = Engel Pál: *Középkori magyar adattár.* CD-ROM. Budapest 2001.
- ENGEL 2002 = Engel Pál: A Drávántúl középkori problematikája: A történeti rekonstrukció problémája. In: Csukovits Enikő (válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta): *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok.* Budapest 2002, 472–493.
- ERDEI 2019 = Erdi Iván Márk: A magyar helységnevek Duna-Száva közben és Drávántúlon az 1913. évi helységnevtár tükrében. *Móra Akadémia Szakkollégiumi Tanulmánykötet – Szakkollégiumi Füzetek* 6 (2019) 106–123.

- FÉNYES 1839a = Fényes Elek: *Magyar Országnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben*, Ötödik kötet. Pest 1839.
- FÉNYES 1839b = Fényes Elek: *Magyar Országnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben*. Hatodik kötet. Katonai Végvidék. Pest 1839.
- GARAY 1973 = Garay Ákos: Szlavóniai régi magyar faluk. In: Penavin Olga (válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta): *Szlavóniai hétköznapiak*. Újvidék 1973, 53–84.
- GRKOVIĆ 1977 = Grković, Milica: *Rečnik ličnih imena kod Srba*. Beograd 1977.
- HAJDÚ – MOLNÁR 1878 = Hajdú Mihály – Molnár József: *Az első magyar térkép helynevei*. [Magyar névtani dolgozatok 7.] Budapest 1978.
- HAJDÚ-MOHAROS 2001 = Hajdú-Moharos József: *Magyar településtár*. Budapest 2001.
- HELLER – NEHRING 1973 = Heller, Georg – Nehring, Karl: *Comitatus Sirmiensis*. [Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A, Historischen Ortsnamen von Ungarn Bd. 1.] München 1973.
- HELLER 1975 = Heller, Georg: *Comitatus Poseganensis*. [Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A, Historischen Ortsnamen von Ungarn Bd. 3.] München 1975.
- HELLER 1976 = Heller, Georg: *Comitatus Veroecensis*. [Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A, Historischen Ortsnamen von Ungarn Bd. 6.] München 1976.
- HELLER 1977 = Heller, Georg: *Comitatus Varasdiensis*. [Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A, Historischen Ortsnamen von Ungarn Bd. 8.] München 1977.
- HELLER 1978 = Heller, Georg: *Comitatus Crisiensis*. [Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A, Historischen Ortsnamen von Ungarn Bd. 10.] München 1978.
- HELLER 1980a = Heller, Georg: *Comitatus Zagrabiensis A–L*. [Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A, Historischen Ortsnamen von Ungarn Bd. 11/1.] München 1980.
- HELLER 1980b = Heller, Georg: *Comitatus Zagrabiensis M–Z*. [Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A, Historischen Ortsnamen von Ungarn Bd. 11/2.] München 1980.

- HERKOV 1983 = Herkov, Zlatko: Organizacija uprave grada Varaždina i njezin djelokrug od 15. do 18. stoljeća. In: Mohorovičić, André (ur.): *Varaždinski zbornik, zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog u Varaždinu od 1. do 3. listopada 1981. godine povodom obilježavanja 800. godišnjice grada*. Varaždin 1983. 219–232.
- KERTÉSZ 2000 = Kertész Gyula (összeáll.): *Magyar helységnévtárak, helynévlexikonok és szótárak (Történeti tipológiai áttekintés)*. [Történeti statisztikai füzetek 12.] Budapest 2000.
- KISS 1997a = Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I. kötet. A–K. Budapest 1997.
- KISS 1997b = Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. II. kötet. L–Zs. Budapest 1997.
- KLAIĆ 1902 = Klaić, Vjekoslav: Građa za topografiju Ličko–krbavske županije u srednjem vijeku. *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*. God. 6. Br. 1. (1902) 1–31.
- KLAIĆ 1904 = Klaić, Vjekoslav: Građa za topografiju Ličko–krbavske županije u srednjem vijeku. *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*. God. 7. Br. 1. (1904) 129–144.
- KNIEZSA 2003 = Kniezsa István: A párhuzamos helynévadás. Egy fejezet a településtörténet módszertanáról. In: Kniezsa István: *Helynév- és családnévvizsgálatok*. Budapest 2003, 115–184.
- KÓFALVI – MAKK 2007 = Kófalvi Tamás – Makk Ferenc: *Forrástani ismeretek történelemből. Segédkönyv a történelem forrásközpontú tanításához*. Budapest 2007.
- KRISTÓ 1986 = Kristó Gyula: Helynévtan. In: Kállay István (szerk): *A történelem segédtudományai*. Budapest 1986, 319–325.
- LELKES 2011 = Lelkes György: *Magyar helységnév-azonosító szótár*. Budapest 2011.
- LIPSZKY 2005 = Lipszky János: *A Magyar Királyság és társországi térképe és névtára (1804–1810)*. DVD-ROM. Budapest 2005.
- MAGDA 1819 = Magda Pál: *Magyar Ország és a' határ őrző katonaság vidékeinek leg újabb statisztikai és geographiai leírása*. Pest 1819.
- MÁLYUSZ 2002 = Mályusz Elemér: *A középkori magyarság település- és nemzetiségpolitikája*. A szöveget sajtó alá rendezte, gondozta, a jegyzeteket készítette és az utószót írta Soós István. Budapest 2002.

- MÉL, LAZIUS, WOLFGANG = *Magyar Életrajzi Lexikon Lazius, Wolfgang szócikke*;
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/I-76823/lazius-wolfgang-7694D/> (Letöltés: 2020.02.28.)
- MIKESY 2013 = Mikesy Gábor: Helységneveink 1913-as tükörben. *Névtani értesítő* 35 (2013) 37–53.
- MKL, SZERÉM VÁRMEGYE = *Magyar Katolikus Lexikon Szerém vármegye szócikke*;
<http://lexikon.katolikus.hu/S/Szer%C3%A9m%20v%C3%A1rmege.html>
(Letöltés: 2020.02.28.)
- MKL, VALKÓ VÁRMEGYE = *Magyar Katolikus Lexikon Valkó vármegye szócikke*;
<http://lexikon.katolikus.hu/V/Valk%C3%B3%20v%C3%A1rmege.html>
(Letöltés: 2020.02.28.)
- NAGY 1828 = Nagy, Ludovico: *Notitiae politico-geographico-statisticae inelyti regni Hungariae partiumque eidem adnexarum, seu Slavoniae et Croatiae, litorali item Hungarico-Maritimi, commercialis et Confinium Militarium Hungaricorum. Tomus Secundus*. Buda 1828.
- NAGY 1972 = Nagy Sándor: Középkori magyar történelmi műemlékek jelenlegi állapota a Vajdaság déli részén. *Hungarológiai Közlemények* IV. évf. 10. sz. (1972) 107–115.
- NAGY 1974 = Nagy Sándor: *Dombó*. Újvidék 1974.
- NJARI 2018 = Njari, Denis: *Mađari istočne Slavonije od 1702. do 1831. Stanovništvo Hrastina, Laslova, Koroda i Retfale prema popisima stanovništva i crkvenim maticama*. Slavonski Brod 2018.
- ORTVAY 1891 = Ortway Tivadar (szerk.): *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzék alapján feltüntetve. Első fele*. Budapest 1891.
- ORTVAY 1892 = Ortway Tivadar (szerk.): *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzék alapján feltüntetve. Második fele*. Budapest 1892.
- PAPP-VÁRY 2002 = Papp-Váry Árpád: *Magyarország története térképeken*. Budapest 2002.
- PESTY 1880a = Pesty Frigyes: *Az eltűnt régi vármegyék*. Első kötet. Budapest 1880.
- PESTY 1880b = Pesty Frigyes: *Az eltűnt régi vármegyék*. Második kötet. Budapest 1880.

- REISZ 2005 = Reisz T. Csaba: *Magyarország általános térképének elkészítése a 19. század első évtizedében*. Forrás: Lipszky János: *A Magyar Királyság és társországi térképe és névtára (1804–1810)*. DVD-ROM. Budapest 2005.
- RÉVAI 1912 = Révai nagy lexikona. *Az ismeretek enciklopédiája*. IV. kötet. Brutus–Csát. Budapest 1912.
- SABLJAR 1866 = Sabljár, Vinko: *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije Hrvatske i Slavonije*. Zagreb 1866.
- SZINNYEI 1891 = Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkássága*. I. Kötet. Aachs–Bzenszki. Budapest 1891.

Mađarski mjestopisi na području Cisdravlja u svjetlu zemljopisnih mapa iz 16. i 17. stoljeća i statističkih knjiga iz 18. i 19. stoljeća

IVÁN MÁRK ERDEI

U studiji se bavim mađarskim toponimima na području Cisdravlja. Cisdravlje obuhvata područje osam županija (Bjelovarsko–križevačke, Ličko–Krbavske, Modruško–Riječke, Požeške, Srijemske, Varaždinske, Virovitičke i Zagrebačke), koje su do kraja I. Svjetskog rata činile autonomnu Hrvatsko-slavonsku banovinu u okviru Kraljevine Ugarske. Ovo područje imalo je burnu povijest tijekom koje su se u nekoliko navrata promjenila administrativna podjela i etnički sastav narječenog teritorija. Ti su povijesni tokovi bili nepovoljni sa stanovišta mađarske državnosti i sa stanovišta oblikovanja mađarskog etničkog prostora. U konačnici, ti procesi su prouzrokovali stanje koje donosi mađarski imenik naselja iz 1913. godine, gdje na području narječenih županija od oko 2500 naselja svega za 70 nalazimo i mađarske nazive, od kojih su svega 26 u skladu s povijesnim izvorima, dok ostali nazivi ili nisu u skladu, ili su kontroverzni. Sve to pitanje cisdravskih mađarskih mjestopisa čini važnim i zanimljivim za znanstveno istraživanje. U ovoj studiji obradio sam četiri važne zemljopisne karte iz 16. i 17. stoljeća, te statističke knjige s konca 18. i prve polovice 19. stoljeća. Kroz te mape i knjige može se u priličnoj mjeri steći precizna slika o tome dokle su na narječenim teritorijima mađarski mjestopisi bili u uporabi i kada pod kojim okolnostima su se počeli gubiti.